

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

DUES EINES PER MILLORAR L'EDUCACIÓ LITERÀRIA DEL PROFESSORAT EN FORMACIÓ: LA RUTA LITERÀRIA I EL BOOKTRAILER

Presentació de la fase inicial d'un projecte d'innovació docent sobre textualitats multimodals i educació literària.

Berríos Barra, Lorena

Universitat de Barcelona

Departament d'estudis lingüístics i literaris i de la didàctica de les ciències experimentals i les matemàtiques / Facultat d'Educació

Passeig de la Vall d'Hebron, 171

08035 Barcelona

lberriba7@alumnes.ub.edu

Contreras Barceló, Elisabet

Universitat de Barcelona

Departament d'estudis lingüístics i literaris i de la didàctica de les ciències experimentals i les matemàtiques / Facultat d'Educació

Passeig de la Vall d'Hebron, 171

08035 Barcelona

econtreras@ub.edu

Prats Ripoll, Margarida

Universitat de Barcelona

Departament d'estudis lingüístics i literaris i de la didàctica de les ciències experimentals i les matemàtiques / Facultat d'Educació

Passeig de la Vall d'Hebron, 171

08035 Barcelona

mprats@ub.edu

1. **RESUM:** En aquesta comunicació es presenta una experiència d'innovació educativa, punt de partida d'un projecte d'innovació docent, l'objectiu del qual és contribuir a millorar les competències literàries i digitals dels futurs ensenyants a partir de la multimodalitat i l'aprenentatge col·laboratiu. En el text s'aporta informació sobre projectes didàctics a l'entorn de rutes digitals i booktrailers duts a terme per alumnat de tercer dels Graus de Mestre de la Universitat de Barcelona.

2. **ABSTRACT:** This communication presents an experience of innovative education, starting point of a teaching innovation project, whose aim is to help improve the

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

literature and digital skills of future teachers by multimodality and collaborative learning.

The text provides information about educational projects around digital routes and book trailers carried out by students from the third course of the Teacher University Degree from the University of Barcelona.

- 3. PARAULES CLAU:** Innovació docent, educació literària, multimodalitat, booktrailer, ruta literària virtual.

KEYWORDS: Educational innovation, literary education, multimodality, book trailer, virtual literary route.

4. DESENVOLUPAMENT:

La present experiència docent s'emmarca dins del projecte d'innovació "Textualitats multimodals i xarxes 2.0: l'elaboració de projectes d'educació literària del professorat en formació", reconegut pel Programa de Millora i Innovació Docent de la Universitat de Barcelona (2015PID-UB/028), que estan duent a terme set membres del grup d'innovació docent consolidat GIDC_DLL.

Aquest projecte pretén incorporar les textualitats multimodals en el camp de l'educació literària a través de l'elaboració d'instruments didàctics que incideixin en l'adquisició de la competència lectora/ escriptora del text verbal i audiovisual, a partir de l'estudi dels efectes de la presència de textos multimodals i de la connectivitat 2.0.

Es parteix de la hipòtesi que l'ús d'aquestes textualitats contribuirà a desenvolupar la competència literària i multimodal i les competències d'aprenentatges, digitals i comunicatives de l'alumnat en formació dels graus de mestre. Aquest punt de partida es fonamenta en diverses investigacions relacionades amb el desenvolupament de la competència literària i multimodal, dirigides a comprendre l'efecte de la multimodalitat a l'escola, i proposen la necessitat de formar l'alumnat en aquest àmbit (Arbonés, Mendoza Fillola, Muñoz, Prats, y Sanahuja, 2015; Arbonés, Prats, Sanahuja, Cleger, y Amo, 2014; Pérez Gómez, 2010; Ryan, Scott, & Walsh, 2010; Serafini, 2011).

Sens dubte, llegir textos d'aquestes característiques no és una tasca senzilla, ja que suposa noves maneres d'acarar el fet de la lectura, que superin un model lineal, poc present a les aules escolars.

En l'elaboració dels instruments didàctics esmentats, també proposem promoure la màxima interacció entre els agents participants, per tal que el docent esdevingui orientador en la cerca d'informació i organització de tasques, i que el discent construeixi el coneixement a partir de la

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

seva participació en l'elaboració del projecte didàctic. Més enllà de la interacció entre els agents implicats, també proposem la relació entre les diferents eines i recursos TIC que s'utilitzaran en el procés d'ensenyament-aprenentatge, que generarà noves maneres d'adquisició de coneixements, d'habilitats i competències, basades en la recerca, la recopilació i processament de la informació per convertir-la en coneixement, fent ús de les diferents textualitats multimodals.

El concepte d'ensenyar-aprendre a llegir ha evolucionat molt en els darrers trenta anys. Durant aquest període, hem estat testimonis d'una ampliació constant del concepte: des de la descodificació, és a dir, l'accés literal del text, fins a un concepte molt més complex que implica la comprensió i la interpretació del text i la construcció de significats amb referents culturals de tot tipus. També s'han renovat els recursos i suports. Tot això, a més d'implicar noves textualitats, procediments i estratègies (Mendoza 2014), ha incidit en un nou enfocament en l'ensenyament i l'aprenentatge de la lectura. La irrupció dels mitjans tecnològics i digitals en els usos socials, ha provocat l'evolució d'una nova manera d'aprendre a llegir, basada en la importància de la construcció cooperativa del text, la qual cosa comporta un nou plantejament de l'alfabetització i requereix al lector la descodificació de diverses formes de representació: verbals, visuals i múltiples (Jewitt, 2008).

En aquest nou paradigma d'ensenyament/aprenentatge, en el qual es parteix del fet que les noves modalitats discursives s'imposen en tots els àmbits de la comunicació social i personal, es necessita una alfabetització múltiple –multiliteracy– (Leibbrandt 2012). El terme multiliteracy s'entén com un efecte de les pràctiques socials en l'àmbit de les noves tecnologies i les relacions interpersonals. La globalització condiona les noves vies de la comunicació, l'aprenentatge i les relacions socials que afecten a la manera com es transmet el coneixement. El coneixement és canviant, democràtic i es difon ràpidament pels mitjans digitals.

Durant els darrers anys, s'han dut a terme diferents recerques sobre la formació docent en l'àmbit de la multimodality aplicada a la formació de competències literàries i lingüístiques (Anstey & Bull, 2010; Haquin et al., 2013; Riquelme y Munita, 2011; Ryan et al., 2010; Sandoval, Neumann, y Provoste, 2013; Trujillo Torres, López Núñez, y Pérez Navío, 2011). En aquestes investigacions es planteja la necessitat que els docents coneguin i puguin ensenyar el metallenguatge dels textos multimodals als seus alumnes. En aquest sentit, la pràctica docent hauria d'estar situada entre diferents contextos i discursos: el de l'aula, el dels estudiants i el dels textos. Tots els investigadors convergeixen en la necessitat que els professors estimulin la comprensió crítica d'un text d'acord amb el model de lector actiu “que construye, pero también amplía y evalúa sus propias interpretaciones”(Valero, Vázquez y Cassany, 2015, p.10). Per tant, la cerca d'una integració de la formalitat de l'aula amb altres manifestacions culturals digitals i populars, així com la necessitat de saber llegir altres tipus de produccions escrites, d'interpretar-les i processar-ne la informació, ens porta a considerar la multimodalitat com una opció formativa interessant dins de les diverses maneres d'alfabetització possibles.

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

En aquest sentit, la multimodalitat –definida per Kress com un fenomen semiòtic dins de la comunicació contemporània– ha ampliat el concepte de text i de signe:

“In relation to one specific question this has been particularly crucial, namely the question of meaning. The traditional linguistic account is one in which meaning is made once, so to speak. By contrast, we see the multimodal resources which are available in a culture used to make meanings in any and every sign, at every level, and in any mode. Where traditional linguistics had defined language as a system that worked through double articulation, where a message was an articulation as a form and as a meaning, we see multimodal texts as making meaning in multiple articulations.”

(Kress & Van Leeuwen, 2001, p. 4)

El concepte de text com a producció escrita, monomedial i monosèmica ha evolucionat cap a un concepte molt més ampli i divers, que inclou diferents tipus de representacions. Per tant, s'interpreta el text segons el seu significat social i cultural i és construït per tots aquells que hi interactuen.

Aquest nou context, demana nous enfocaments escolars en la construcció de lectors literaris. D'aquí la importància d'introduir canvis metodològics en els estudis del professorat en formació. Per aquest motiu, és important treballar a partir de la multimodalitat i de la connectivitat en relació a l'ús de l'hipertext didàctic digital, per desenvolupar l'educació literària del professorat en formació inicial, a partir de l'elaboració de projectes amb l'objectiu de crear un instrument didàctic, com poden ser les rutes literàries virtuals o els booktrailers, per desenvolupar la competència literària i multimodal. D'aquesta manera, el professorat en formació inicial té l'oportunitat de conèixer i desenvolupar metodologies i recursos específics que li permetin fer un ús funcional i formatiu del potencial de les noves tecnologies en matèria literària i és que

“La especificidad del discurso literario (especialmente por sus componentes intertextuales e hipertextuales) hace que la educación literaria, la recepción y la formación lectora constituyan un ámbito en que los recursos y procedimientos de la web 2.0 resulten particularmente efectivos para ampliar la competencia literaria.” (Arbonés et al. 2015:102)

Les propostes de projectes didàctics basats en l'elaboració d'hipertextos multimodals, com són les rutes literàries virtuals i els booktrailers, s'adeqüen a aquest context perquè tenen com a elements clau la multimodalitat i la connectivitat. D'aquesta manera, les seves produccions resultants creen espais d'interacció i noves dinàmiques en la interpretació literària. L'hipertext multimodal (Arbonés et al. 2015) genera contextos de comunicació i situacions concretes per a l'aprenentatge i la cooperació entre l'alumnat, per tant, són un bon recurs didàctic per construir una àmplia multiliteracy, així com desenvolupar les competències literària, digital i comunicativa. D'altra banda, és fonamental que el professor conegui el llenguatge d'aquestes

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

eines, i les possibilitats que tenen per aproximar la literatura als discents (Ryan, Scott & Walsh: 2010).

L'experiència d'innovació docent es va dur a terme, com a fase inicial del projecte d'innovació, en tres grups diferents: a l'assignatura de Didàctica de la Literatura Infantil del grau d'Educació Infantil, en el grup 2A, i a l'assignatura de Didàctica de la Literatura Infantil i Juvenil del grau d'Educació Primària, en el grup 1A, i de doble titulació d'Educació Infantil i Primària, en el grup D1, de la Universitat de Barcelona, a un total de 128 alumnes, que van treballar en grups de 4-6 persones.

Dins del marc teòric ens vam proposar dur a terme l'elaboració de projectes que permetessin crear un instrument didàctic, acompanyat d'una proposta didàctica, per treballar la literatura a través de les textualitats multimodals, per tal de desenvolupar competències transversals com la comunicativa (recepció i producció), la d'aprendre a aprendre i la digital; i competències específiques com la literària i la multimodal. A partir d'aquí, ens vam proposar els següents objectius específics i d'innovació docent:

- a) Proposar a l'alumnat l'elaboració d'un projecte didàctic, aplicant diferents recursos didàctics per potenciar l'educació literària en relació a diferents tipus de textualitats multimodals.
- b) Integrar processos de comunicació multimodal en matèria literària.
- c) Orientar l'alumnat en el disseny de propostes didàctiques que permetin l'aprenentatge multidisciplinar, que ofereixin un ampli ventall educatiu, propiciant la participació col·laborativa per a l'aprenentatge, a través de les tecnologies.

A l'inici de curs es va exposar la tasca, amb la doble possibilitat d'escollir entre una ruta literària virtual i un booktrailer, amb les pautes a seguir i algun exemple, perquè tinguessin clar allò que se'ls demanava. Al cap d'unes 5-6 setmanes, es va dedicar una sessió per tal que els alumnes elaboressin un esborrany de la seva proposta de treball i comencessin a definir aspectes importants com l'opció escollida –ruta literària virtual o booktrailer-, a partir de quin llibre treballarien, quines eines TIC utilitzarien. Al cap de 5-6 setmanes més, es va dedicar una altra sessió al projecte grupal per fer un seguiment de la fase final del treball. En ambdues sessions, el professor va adquirir un rol d'orientador, oferint consells que contribuïssin a construir el projecte. Al final del semestre, cada grup va tenir 15 minuts per exposar a la resta de la classe el seu instrument didàctic, amb la seva proposta didàctica. Finalment, es va passar una enquesta per valorar la metodologia innovadora d'ensenyament-aprenentatge, a través d'un formulari Drive.

Després d'avaluar els projectes didàctics, es pot constatar que la totalitat dels grups van ser capaços d'integrar diferents textualitats multimodals, de manera coherent amb la interpretació que havien fet de les obres treballades, en unes propostes didàctiques multidisciplinars.

A partir de les respostes al formulari de valoració, podem avançar que l'experiència pilot ha estat valorada de manera positiva, ja que un 47,5% dels alumnes considera que l'experiència ha estat una de les activitats més profitoses del curs. El 58,5% de l'alumnat considera que li ha

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

permès conèixer nous recursos TIC per treballar les textualitats multimodals. Un 84,2% de l'alumnat considera que l'ús de diferents multimodalitats com la música, la imatge i el vídeo fan l'aprenentatge de la literatura més amè. D'aquesta manera podem observar com la valoració concorda amb els plantejaments de Ryan, Scott & Walsh sobre la possibilitat que té el professor d'aproximar la literatura als alumnes, gràcies als coneixements previs que aquests tenen en matèria tecnològica i digital. Així mateix, els resultats obtinguts reforcen les investigacions plantejades sobre la necessitat que els docents coneguin i puguin ensenyar metallenguatge de textos multimodals i posen de manifest la necessitat que tenen els estudiants de rebre formació en aquest àmbit.

Així mateix, les valoracions dels alumnes també permeten afirmar que han millorat en el pla competencial: un 65,95% dels alumnes consideren que han millorat en la competència literària; un 34,8% la d'aprendre a aprendre; un 31,9% en la comunicativa; i un 23,5% en la digital. La qualificació que els alumnes han atorgat a l'activitat ha estat de 4,5 en una escala de 0-5.

Tots els comentaris que van aportar a l'enquesta de valoració són de caràcter positiu. Vegem-ne alguns a mode d'exemple:

"El booktrailer m'ha semblat molt interessant, ja que mai abans havíem tractat la Literatura des d'aquest punt de vista!"

"Ha estat realment profitós veure que hi ha noves maneres d'acostar la literatura als més petits." "Posar en les nostres mans les eines per fer de l'assignatura de literatura una proposta educativa més divertida, per a mi, és un èxit assegurat. Gràcies!"

"Crec que he millorat una mica en cadascuna de les competències esmentades

Aquestes respostes reflecteixen l'impacte de l'hipertext multimodal aplicat en contextos de comunicació i de cooperació entre els futurs professors, els quals poden adquirir una àmplia multiliteracy gràcies a l'ús d'aquestes noves dinàmiques (Arbonés et al., 2015).

Valorem força positivament l'experiència docent que hem dut a terme en tres grups de didàctica de la literatura infantil i/o juvenil dels graus d'Educació Infantil, Educació Primària i Educació Infantil i Primària, com a fase inicial del projecte d'innovació docent que incorpora les textualitats multimodals per treballar la formació literària dels mestres en formació inicial.

L'elaboració d'aquests instruments didàctics ha permès que els alumnes coneguin i apliquin diferents recursos TIC i l'utilitzin en matèria literària. Els estudiants han creat hipertextos multimodals per treballar lectures infantils i/o juvenils, com són les rutes literàries virtuals, per treballar una obra literària després de la seva lectura, o el booktrailer com a estratègia d'animació a la lectura. Així mateix, ha convertit el professorat i l'alumnat en agents actius i col·laboradors, en la construcció, aplicació i observació en el desenvolupament de l'experiència.

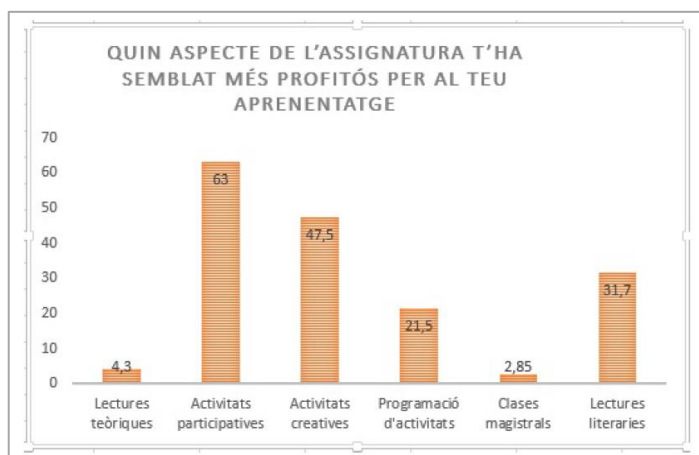
En conclusió, les dades i valoracions obtingudes indiquen que els instruments didàctics multimodals, com la ruta literària virtual i el booktrailer, esdevenen unes eines interessants per treballar l'educació literària dels nostres alumnes perquè potencien la seva competència lectora i literària en sentit ampli, és a dir, perquè contribueixen a construir una àmplia

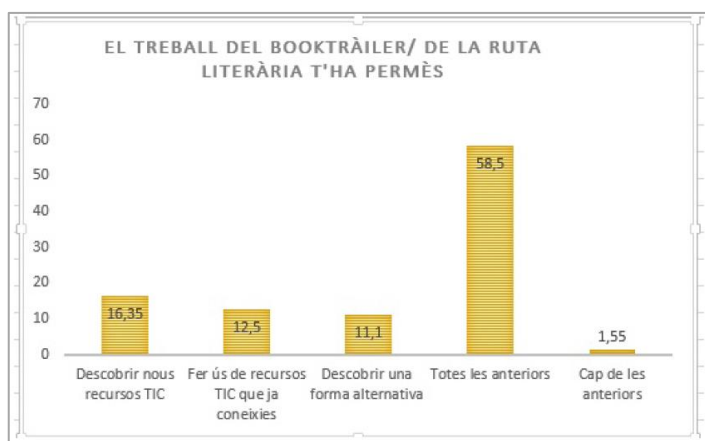
IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

multiliteracy. D'aquesta manera, ens animen a continuar treballant en aquest projecte per consolidar noves metodologies d'innovació docent en educació literària del professorat en formació i a seguir fent recerca en el camp de la didàctica de la literatura i la millora de la competència literària del professorat en formació inicial.

4.1. FIGURA O IMATGE 1

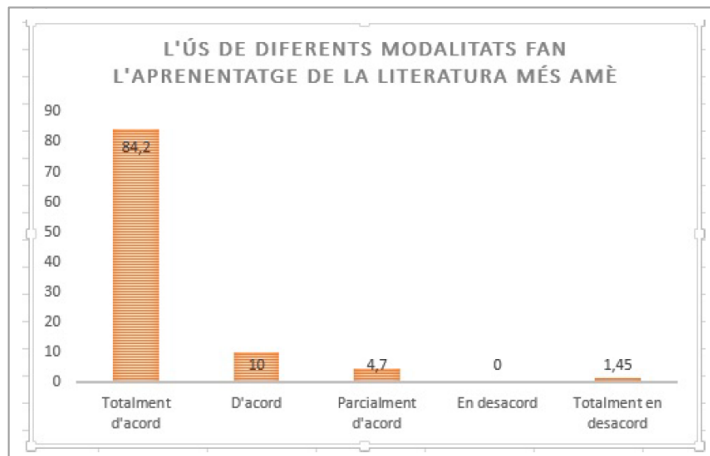
4.2. FIGURA O IMATGE 2

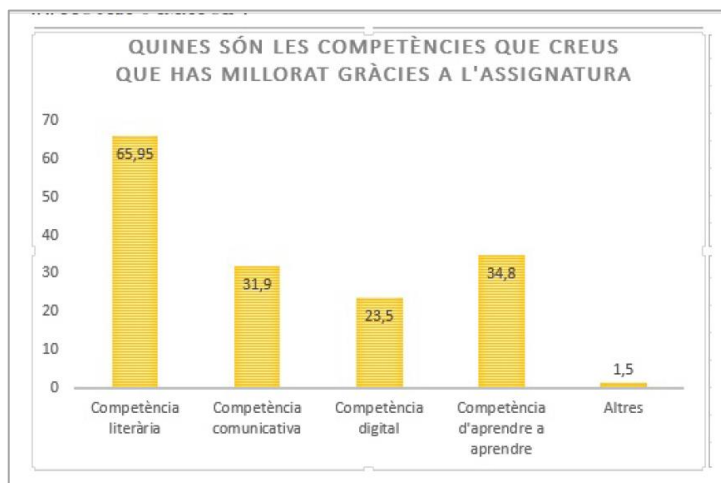

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

4.3. FIGURA O IMATGE 3

4.4. FIGURA O IMATGE 4

5. REFERÈNCIES BIBLIOGRÀFIQUES

Arbonés, C., et al. (2014). La educación literaria y la e-literatura desde la minificción. Enfoques hipertextuales para el aula. Barcelona: Institut de Ciències de l'Educació. Universitat de Barcelona. Extraído desde <http://hdl.handle.net/2445/67641>

_____, (2015) Textualidades multimodales, conectividad y redes 2.0 en el aula: sobre la educación literaria y el profesorado en formación. A: De Amo, J. M., Cleguer, O, Mendoza, A.(eds.) Redes hipertextuales en el aula. Literatura, hipertextos y cultura digital. Barcelona: Octaedro. pp. 97-120.

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

Eco, U. (1981) *Lector in fábula*. Barcelona: Lumen.

Genette, G. (1989) *Palimpsestos. La literatura en segundo grado*. Madrid: Taurus.

Haquin, D. M., Torres, D. G., Urrutia, E. E., Martínez, C. M., Vega, P. R., y Morales, V. G. (2013). Leer Para Aprender a Partir De Textos Multimodales: Los Materiales Escolares Como Mediadores Semióticos. *Revista De Estudios Y Experiencias En Educación*, 12(24), 77–91.

Jewitt, C. (2008). Multimodality and Literacy in School Classrooms. *Review of Research in Education*, 32, 241–267. <http://doi.org/10.3102/0091732X07310586>

Kress, G., & Van Leeuwen, T. (2001). *Multimodal Discourse. The modes and media contemporary communication*. London: Arnold.

Leibrandt, I. (2012) “De la competencia alfabética a la competencia hipertextual”. A Mendoza, A.; De Amo, J.M. (coords.). *Perspectivas en investigación e innovación didáctica en recepción lectora. Leer hipertextos*. Almería: Universidad de Almería. pp. 290-306.

Mendoza Fillola, A. (2002). Las funciones del profesor de literatura. Bases para la innovación. *Dins Aspectos didácticos de la Lengua y la Literatura*, 12. Zaragoza: Publicaciones ICE Universidad de Zaragoza, 109-140.

_____ (2014) “Sobre la interpretación: la libertad condicionada del lector. El lector ante las (sub)versiones en la literatura posmoderna” a Romero Oliva, M.F.; Jiménez Fernández, R. (coords) *Hacia una educación lingüística y literaria: Homenaje a los 25 años del Departamento de Didáctica de la Lengua y la Literatura (1987-2012)*, Cádiz: Universidad de Cádiz. pp. 49-78.

Pérez Gómez, Á. I. (2010). Aprender a educar. Nuevos desafíos para la formación de docentes. *Revista Interuniversitaria de Formación Del Profesorado*, (68), 37–60.

Riquelme, E., y Munita, F. (2011). La lectura mediada de literatura infantil como herramienta para la alfabetización emocional. *Estudios Pedagógicos (Valdivia)*, 37(1), 269–277. <http://doi.org/10.4067/S0718-07052011000100015>

Ryan, J., Scott, A. & Walsh, M. (2010) Pedagogy in the multimodal classroom: an analysis of the challenges and opportunities for teachers. *Teachers and Teaching*, 16 (4) 477-489. Retrieved from <http://www.informaworld.com/openurl?genre=article&doi=10.1080/13540601003754871&magic=crossref|D404A21C5BB053405B1A640AFFD44AE3>

Sandoval, B. F., Neumann, M. A., y Provoste, O. S. (2013). La acción mediada, una unidad de análisis para revisar las prácticas de lectura y escritura hipertextual en la formación de profesores. *RUSC. Universities and Knowledge Society Journal*, 10(1), 75–88. Extraído desde <http://www.redalyc.org/resumen.oa?id=78025711006>

IMPACTES DE LA INNOVACIÓ EN LA DOCÈNCIA I L'APRENENTATGE

Serafini, F. (2011). Expanding Perspectives for Comprehending Visual Images in Multimodal Texts. *Journal of Adolescent & Adult Literacy*, 54(5), 342–350. <http://doi.org/10.1598/JA>

Trujillo Torres, J. M., López Núñez, J. A., y Pérez Navío, E. (2011). Caracterización de la alfabetización digital desde la perspectiva del profesorado: la competencia docente digital. *Revista Iberoamericana de Educación*, 55(4), 6. Extraído desde <http://dialnet.unirioja.es/servlet/dcart?info=link&codigo=3688177&orden=304202> \n<http://www.rieoei.org/deloslectores/3879Trujillo.pdf>

Valero, M. J., Vázquez, B., y Cassany, D. (2015). Desenredando la web: la lectura crítica de los aprendices de lenguas extranjeras en entornos digitales. *Ocnos: Revista de Estudios Sobre Lectura*, (13), 7–23. <http://doi.org/10.18239/ocnos>